

DOI: 10.4467/12311960MN.24.055.20885

Rośliny lecznicze w nauce i kulturze. Konferencja naukowa, III edycja, 24–26 maja 2024 r., Rzeszów (Iwona Arabas, Robert Księżopolski)

Po sukcesie naukowym i frekwencyjnym poprzednich dwóch Konferencji (2022 Warszawa i 2023 Ciechanowiec–Warszawa) ponownie w terminie majowym, w dniach 24–26 maja 2024 r., tym razem w Rzeszowie, odbyła się trzecia już edycja Międzynarodowej Konferencji Naukowej *Rośliny lecznicze w nauce i kulturze* zorganizowana przez Instytut Historii Nauki im. Ludwika i Aleksandra Birkenmajerów PAN, we współpracy z Muzeum Okręgowym w Rzeszowie oraz Muzeum Etnograficznym im. F. Kotuli w Rzeszowie oraz Uniwersytetem Rzeszowskim. Współorganizatorami byli: Sekcja Historii Farmacji Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego (dalej: PTFarm), *Societas Scientiarum Klukoviana et Jablonoviana*, Sekcja Historii Botaniki Polskiego Towarzystwa Botanicznego i Towarzystwo Karpackie. Nad programem Konferencji czuwał Komitet Naukowy w składzie: dr hab. Iwona Arabas, prof. PAN (przewodnicząca), prof. dr hab. Ludwik Frey, prof. dr hab. Zbigniew Libera, prof. dr hab. Joanna Partyka, prof. dr hab. Elżbieta Szot-Radziszewska i lek. med. Robert Księżopolski (sekretarz), a jego pracom patronował prof. dr hab. Adam Paluch. Za sprawy organizacyjne odpowiadał R. Księżopolski i I. Arabas. Miejscem obrad była Aula św. Jadwigi na Uniwersytecie Rzeszowskim, a wydarzenie zostało dofinansowane z Budżetu Województwa Podkarpackiego.

Otwarcia Konferencji dokonali: prof. Iwona Arabas i lek. med. Robert Księżopolski z Instytut Historii Nauki PAN, prof. dr hab. Łukasz Łuczaj z Uniwersytetu Rzeszowskiego, mgr Łukasz Ożóg, kierownik Działu Edukacji, Promocji i Cyfryzacji Muzeum Okręgowego w Rzeszowie oraz dr n. o zdr. Lidia Maria Czyż – przewodnicząca Sekcji Historii Farmacji PTFarm.

Podczas trzech dni Konferencji, która toczyła się w formie hybridowej, odbyło się sześć sesji tematycznych. Najliczniejsza reprezentacja badaczy wzięła udział w I Sesji „Historia nauk medycznych i botaniki”, na której wygłoszono 18 referatów, przede wszystkim o tematyce związanej z roślinami w praktyce badawczej, terapii, pielęgnacji i innych dziedzinach, analizowanych na podstawie źródeł historycznych – opisów w dokumentach rękopiśmiennych i drukowanych, w tym poradnikach encyklopedycznych. Sesji tej przewodniczył prof. dr hab. Ludwik Frey (Instytut Botaniki im. W. Szafera PAN, Kraków), który wygłosił również inauguracyjny referat *Rośliny korony cierniowej – botaniczne niewiadome*. W dalszej kolejności (w części pierwszej sesji pierwszej) zaprezentowane zostały następujące referaty: *Rośliny lecznicze w rękopiśmiennych poradnikach medycznych w XVIII wieku i sposoby ich wykorzystania* (prof. dr hab. Bożena Popiołek, Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie), *For tobacco being a common herb... a stinking and unsavoury antidote. The English and tobacco as a matter of health and power in the early Jacobean world* (prof. dr Sabrina Juliet Garzon, Université Sorbonne Paris Nord, PLEIADE/ILCEA4), *Antyseptyka przed Listerem* (dr hab. Jacek Drobnik, Śląski Uniwersytet Medyczny), *Medykamenty roślinne w walce z chorobami zwierząt hodowlanych na dworach szlacheckich w XVIII wieku* (dr hab. Urszula Kicińska, prof. UKEN, Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie), *O leczniczych zapachach według Dispensatorium medicum, continens institutionum pharmaceuticarum... (1623) Jeana de Renou (1568–ok. 1620)* (dr hab. Anna Trojanowska, prof. PAN, IHN PAN), *Leczenie przy pomocy drzew w kulturze Bałtów na podstawie XVII-wiecznego dzieła Deliciae Prussicae oder Preussische Schaubühne Matthaeusa Praetoriusa* (dr Sandra Wawrzyniak, dr hab. Ewa Stryczyńska-Hodyl, prof. UAM, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), *Obrzędowe i osobliwe rośliny z prehistorii: welwiczia osobliwa, kadzidłowiec, balsamowiec* (prof. Małgorzata Biniecka, Uniwersytet Sapienza, Rzym; prof. dr hab. Jan K. Ludwicki – prof. em. Narodowego Instytutu Zdrowia Publicznego – PZH PIB; dr hab. Małgorzata Wrześniak, prof. UKSW), *Synonyma Apothecariorum – nieznana tradycja leksykonów przyrodznawczych. Charakterystyka, dzieje, recepcja w Polsce* (mgr Piotr Wolski, Uniwersytet Karola w Pradze, IJP PAN Kraków), *Próby aklimatyzowania roślin egzotycznych w gdańskim ogrodzie Jacoba Theodora Kleina (1685–1759)* (dr Jakub Jakubowski, niezależny badacz).

W drugiej części Sesji pierwszej Konferencji wygłoszono kolejno następujące referaty: *Ziołolecznictwo i medycyna alternatywna w czasopiśmie „Hejnał. Miesięcznik Wiedzy Duchowej”* (wydawany w latach: 1929–1938, Wisła) (dr hab. Izabela Trzcńska, prof. AGH, Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie), *Działanie przeciwkrzepliwe i przeciwkrwotoczne roślin leczniczych. Zastosowanie w terapii XIX i XX wieku* (dr Renata Paliga, IHN PAN), *Soki ze świeżych roślin jako składniki leków recepturowych w XIX wieku w świetle podręcznika do receptury Antoniego Kryszki* (dr Elżbieta Rutkowska, Zakład Farmacji Stosowanej Uniwersytet Medyczny w Białymstoku), *Wybrane koncepcje terapii roślinnych w okresie międzywojennym* (lek. med. Robert Książkowski, IHN PAN), *Trendy w projektowaniu ogrodów zielonych dawniej i dziś* (dr hab. Elżbieta Jędraszczyk, dr inż. arch. Tatiana Tokarczuk-Błazusiak, Uniwersytet Rolniczy w Krakowie, Wydział Biotechnologii i Ogrodnictwa, Katedra Ogrodnictwa), *Rośliny pomocne w leczeniu zaburzeń psychiki zwierząt w epoce staropolskiej* (dr hab. Aleksandra Jakóbczyk-Gola, Muzeum Historii Polski, Uniwersytet Warszawski), *Herbarium architektoniczne przelotu XIX i XX wieku – o roślinach na elewacjach kamienic czynszowych ze schyłkowego okresu galicyjskiego na przykładzie Przemysła* (dr Natalia Stojak, Uniwersytet Rzeszowski, Pracownia Architektury Krajobrazu).

Podczas drugiej Sesji „Etnografia”, poprowadzonej przez prof. dr hab. Joannę Partykę, wygłoszono 11 referatów poświęconych recepcji wiedzy o roślinach w innych kulturach, magii i symbolice roślin oraz występowaniu motywu roślin leczniczych jako elementu zdobniczego: *Transmisja wiedzy o roślinach leczniczych w medycynie tradycyjnej w Azji Środkowej* (dr hab. Danuta Penkala-Gawęcka, prof. em., Instytut Antropologii i Etnologii, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), *Rośliny w lecznictwie ludowym Podhala* (dr Małgorzata Wesołowska, Instytut Dziedzictwa Niematerialnego Ludów Karpackich w Ludźmierzu), *Orzech laskowy w wyobraźni ludowej – od zastosowań leczniczych, obrzędowych i magicznych po dwuznaczną symbolikę* (dr Olga Kielak, UMCS, Katedra Tekstologii i Gramatyki Języka Polskiego), *Zastosowanie w medycynie ludowej oraz we współczesnej fitoterapii wybranych roślin z rodziny jasnotowatych (Lamiaceae Lindl.)* (dr Agnieszka Mroczek, Wydział Biologii, Uniwersytet Warszawski), *Wierzba, gdzie posadzisz tam wyrośnie – symbolika i znaczenie w kulturze ludowej* (mgr Elżbieta Dudek-Młynarska, Muzeum Etnograficzne im. Franciszka Kotuli w Rzeszowie), *Rośliny lecznicze*

jako element zdobniczy w użytkowej sztuce ludowej (mgr Monika Zydroń, mgr Judyta Sos, Muzeum Etnograficzne im. Franciszka Kotuli w Rzeszowie), *Pozytywne wartościowanie w nazwach roślin leczniczych* (dr Wanda Stec, Wydział Filologiczny, Uniwersytet Gdański), *Etnobotanika wysp Chorwacji: rośliny jadalne, lecznicze i obrzędowe* (prof. dr hab. Łukasz Łuczaj, Instytut Botaniki, Uniwersytet Rzeszowski), *Sacred plants and magical spices?* (dr Gabriela Vlasceanu, dr Maria Suliman, Society for the History of Pharmacy and Romanian Society for the History of Medicine, Romania), *Jemiola – nieproszony gość? O jemioli w kulturze i medycynie* (mgr Maria Ujwary, Uniwersytet Ignatianum w Krakowie, Instytut Kulturoznawstwa i Dziennikarstwa), *Zioła w nazwach i przysłowiach ludowych* (dr Ewelina Pióro-Jabrucka, Katedra Roślin Warzywnych i Leczniczych, Instytut Nauk Ogrodniczych, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie).

Sesja trzecia, której przewodniczył dr hab. Jacek Drobniak, adiunkt Katedry i Zakładu Botaniki Farmaceutycznej i Zielarstwa Śląskiego Uniwersytetu Medycznego, z tytułowana była „Substancje i przetwory roślinne w badaniach naukowych i terapii”, a pięć wygłoszonych referatów dotyczyło przede wszystkim prac badawczych w zakresie botaniki i fitochemii: *Rośliny lecznicze i użytkowe w I wydaniu „Lycopodiofitów Polski – Lycopodiales, Selaginellales, Isoëtales [Szczęśniak, E., Gola, E.M., & Zenktele, E. (red.) (2023) Monographiae Botanicae 110]* (dr Wojciech Szypuła, Katedra i Zakład Biologii Farmaceutycznej, WUM), *Zastosowanie wyciągów roślinnych w leczeniu zmian skórnych – optymalizacja hodowli kultur in vitro roślin leczniczych i kosmetycznych* (dr Barbara Domagała, Uniwersytet Rolniczy w Krakowie), *Przydatność wybranych gatunków żywokostów *Symphytum* w fitoterapii* (dr hab. Jolanta Marciniuk, prof. UwS, dr hab. Paweł Marcinuk, prof. UwS, Wydział Nauk Ścisłych i Przyrodniczych, Uniwersytet w Siedlcach), *Apifitoterapia wczoraj i dziś* (prof. dr hab. Małgorzata Dżugan, Uniwersytet Rzeszowski), *Potencjał przeciwnowotworowy ekstraktu z sadzka konopiastego (*Eupatorium cannabinum* L.) wobec ludzkich komórek linii LoVo z raka jelita grubego* [dr Agnieszka Maruszewska (1,2), Agata Wszolek (1,2), Wojciech Żwiereńko (3), M. Wilhelm (4), E. Stępień (4), M. Rutkowska, K. Rybak (1,2), D. Cembrowska-Lech (1,2), A. Nowakowska; 1. Uniwersytet Szczeciński, Instytut Biologii, Szczecin, 2. Uniwersytet Szczeciński, Centrum Biologii Molekularnej i Biotechnologii, Szczecin, 3. Pomorski Uniwersytet Medyczny, Wydział Farmacji, Biotechnologii Medycznej i Medy-

cyny Laboratoryjnej, Zakład Chemii Medycznej, Szczecin, 4. Uniwersytet Szczeciński, Instytut Nauk o Morzu i Środowisku, Szczecin].

„Rośliny w dietetyce – lecznicze i jadalne” to tytuł czwartej Sesji, której wiodącym tematem był powrót do znanego z historii zastosowania roślin, dzisiaj często już mało popularnych lub zapomnianych. Pod przewodnictwem dr n. o zdr. Lidii Marii Czyż i prof. dr. hab. Łuksza Łuczaja wysłuchaliśmy następujących referatów: *O historii kapusty Kergulena Pringlea antiscorbutica – rośliny leczniczej marynarzy i wielorybników* (dr hab. Piotr Daszkiewicz, prof. PAN, Muzeum Historii Naturalnej w Paryżu, IHN PAN), *Nielecznicze owoce i warzywa jako źródło zdrowia?* (dr Karol Skrobacz, Uniwersytet Rzeszowski), *Ashwagandha, yerba mate, matcha – ziołowe napary jako trendy w zdrowym stylu życia: badania naukowe, tradycje kulturowe i praktyki kulinarne* (dr Joanna Gil, Uniwersytet Rolniczy im. H. Kołłątaja), *Od ćwikły do buraka – historia jednej rośliny* (dr hab. Robert Gruszecki, prof. UP, Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie), *Właściwości prozdrowotne wybranych gatunków roślin runa leśnego występujących w polskich lasach* (mgr Małgorzata Osmenda, Państwowe Gospodarstwo Leśne, Lasy Państwowe, Nadleśnictwo Olkusz; dr hab. inż. Katarzyna Nawrot-Chorabik, prof. URK, Katedra Ochrony Ekosystemów Leśnych, Wydział Leśny, Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie), *Zapomniane warzywo topinambur* (dr Anita Zapałowska, Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Nauk Przyrodniczych).

Sesja piąta była poświęcona prezentacji posterów. Odbyła się pod przewodnictwem dr hab. I. Arabas, prof. PAN. Autorzy w związku sposób referowali przedstawione graficznie na plakatach problemy i wyniki badań: *Związki bioaktywne czarnuszki siewnej w profilaktyce i fitoterapii* (dr Katarzyna Kowalcze, Instytut Nauk o Zdrowiu, Wydział Nauk Medycznych i Nauk o Zdrowiu, Uniwersytet w Siedlcach), *Wykorzystanie związków roślinnych celem zwiększania produkcji GLP-1 w leczeniu otyłości i cukrzycy typu II* (mgr Joanna Dudek, student Tomasz Warchoł, Akademia Frycza-Modrzewskiego w Krakowie), *Przykłady recept z Manualu Tadeusza Wyczesanego (1928 rok), zawierające silnie działające substancje pochodzenia roślinnego* (mgr Maria Pająk, PTFarm, Opole), *Zielniki roślin leczniczych w dawnej praktyce aptecznej (na podstawie zbiorów Muzeum Farmacji UJ CM w Krakowie)* (mgr Iwona Dymarczyk, Muzeum Farmacji UJ CM), *Medicinal plants in Romanian philately* (dr Daniela Mihaiescu, dr Gabriela Vlasceanu, dr Maria Suliman, Romanian Society for the History of Medicine, Bucharest, Romania), *John Bartram (1699–1777) i badania*

nad roślinami leczniczymi rdzennych mieszkańców Ameryki Północnej (dr Agnieszka Polak, prof. UM, Uniwersytet Medyczny w Lublinie), *Ekstrakt z Saxifraga sp. – ocena właściwości antyoksydacyjnych surowca w kontekście zastosowania w produktach kosmetycznych* (dr Marta Marzec, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), *Właściwości wybranych gatunków roślin leczniczych prezentowanych w muzeach w Bochni, Przedborzu, Sandomierzu, Trzciny i Kadzidle* (dr hab. Mirosława Chwil, prof. UP, Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie; dr Michał M. Skoczylas, Katedra Podstawowych Nauk Medycznych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II), *Wybrane zioła i rośliny lecznicze w twórczości Elizy Orzeszkowej* (mgr Sylwia Płusa-Marczyńska, Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi), *Analiza potencjalnych właściwości przeciwnowotworowych wodnego ekstraktu z przetacznika ożankowego (Veronica chamaedrys L.) wobec ludzkich komórek glejakopodobnych linii U87MG* [Wojciech Żwieręto (1), A. Marshalak (1), Edyta Stępień (2), Agnieszka Maruszewska (3,4), 1. Pomorski Uniwersytet Medyczny, Wydział Farmacji, Biotechnologii Medycznej i Medycyny Laboratoryjnej, Zakład Chemii Medycznej Szczecin, 2. Uniwersytet Szczeciński, Instytut Nauk o Morzu i Środowisku, Szczecin, 3. Uniwersytet Szczeciński, Instytut Biologii, Szczecin, 4. Uniwersytet Szczeciński, Centrum Biologii Molekularnej i Biotechnologii, Szczecin].

Ostatnia, szósta Sesja pod przewodnictwem dr hab. Renaty Bizek-Tatary dotyczyła „Literatury i sztuki” i tutaj wiodącą tematyką były nieoczywiste źródła wiedzy o roślinach leczniczych i oddziaływanie roślin na zmysły człowieka. Sesję rozpoczęło krótkie wystąpienie prof. dr hab. Idalii Kasprzyk – prorektora Kolegium Nauk Przyrodniczych Uniwersytetu Rzeszowskiego, a następnie wysłuchaliśmy 10 referatów: *Oleander – pożyteczny, niebezpieczny i piękny – i jego tajemnicza historia* (prof. dr hab. Joanna Partyka, Instytut Badań Literackich PAN, Warszawa), *Nieustający zapach róż – rzecz o znaczeniu królowej kwiatów w sztuce* (dr hab. Małgorzata Wrześniak, prof. UKSW, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego), *Muzyka ziół* (dr n. o zdr. mgr farm. Lidia Maria Czyż, Ogólnopolska Sekcja Historii Farmacji PTFarm), *Prywatny zielnik Róży Luksemburg* (dr Magdalena Grenda-Kurmanow, Wydział Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki, Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie), *Antropomorfizacja roślin w „Inteligencji kwiatów” Maurice’a Maeterlincka* (dr hab. Renata Bizek-Tatara, prof. UMCS, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej), „*A co gdyby rośliny naprawdę miały uczucia?*”. *Obraz roślin*

w książce *dziecięcej: analiza lingwistyczna, kulturowa i edytorska* (dr hab. Dorota Filar, prof. UMCS, dr hab. Anna Nowicka-Struska, prof. UMCS, Wydział Filologiczny, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej), *Czekoladowy sen Tymianka. Analiza sceny teatralnej z dramatu Valor, agravio y mujer (Odwaga, obraza i kobieta) autorstwa Any Caro de Mallén* (dr Jadwiga Moreno-Szypowska, Instytut Badań Literackich PAN, Warszawa), *Rośliny lecznicze w teatrze. Spektakle, space-ry, projekty, ogrody* (mgr Joanna Tarasińska, doktorantka UJ), „*Pokój zapchniał franzypanem*” – *od literatury modernizmu do aromaterapii klinicznej. Próba podwójnej lektury fragmentów „Na wspak” Jorisa-Karla Huysmansa* (dr Anna Roter-Bourkane, Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej UAM, Poznań), *Proza Grazii Deleddy źródłem wiedzy o roślinach leczniczych w tradycji ludowej Sardynii* (mgr Katarzyna Tulik, Sekcja Historii Farmacji oddz. Rzeszów, badacz niezależny). Podczas tej Sesji wygłoszony został też referat przeniesiony z powodów losowych z dnia pierwszego Konferencji pt. *Władysław Szafer (1886–1970) – prekursor ochrony roślin leczniczych w Polsce* (dr inż. Krzysztof Kapała, Ogród Botaniczny Uniwersytetu Jagiellońskiego).

Podobnie jak na poprzednich konferencjach, tak i w ramach trzeciej edycji jej aktywni uczestnicy, badacze reprezentowali różne ośrodki – krajowe i zagraniczne oraz różne obszary badawcze, takie jak: antropologia kulturowa, historia nauki, historia medycyny, historia farmacji, historia botaniki, historia sztuki, językoznawstwo, farmakognozja, botanika farmaceutyczna, rolnictwo czy leśnictwo, dzięki czemu Konferencja ponownie stała się okazją do spotkania i konfrontacji badań roślin i leków pochodzenia roślinnego w zakresie nauk przyrodniczych, humanistycznych, a także społecznych. Podczas sześciu Sesji zaprezentowano 50 referatów i posterów, przy czym okazało się, że w wielu przypadkach postery dały autorom bardzo duże możliwości efektownego przedstawienia ważnych dla podjętej problematyki elementów wizualnych, graficznych. Po każdej sesji ich przewodniczący animowali ciekawe, często bardzo ożywione dyskusje, stanowiące wartość dodaną Konferencji, które z uwagi na ściśle określone ramy czasowe sesji przenosiły się i były kontynuowane w kuluarach.

Program naukowy Konferencji był bardzo urozmaicony, a w godzinach popołudniowo-wieczornych uczestnicy mogli również wziąć udział w wydarzeniach towarzyszących, w tym w zorganizowanym przez Współorganizatora – Muzeum Etnograficzne im. F. Kotuli w Rzeszowie (Rynek 6, Oddział Muzeum Okręgowego w Rzeszowie)

– finisażu wystawy poświęconej kulturze tradycyjnej, medycynie ludowej Lasowiaków, Rzeszowiaków i Pogórzeń, zatytułowanej „Na psa urok!”. Dodatkową, wspaniałą atrakcją była możliwość zwiedzenia Muzeum oraz występ artystyczny twórców ludowych, połączone ze spotkaniem z członkiniami Zespołu Obrzędowego Lasowiaczki z Baranowa Sandomierskiego – Barbarą Sroczyńską i Zofią Wydro. Ostatniego dnia Konferencji, a tuż po zakończeniu obrad, uczestnicy mieli możliwość zorganizowanego zwiedzenia Muzeum Kultury Ludowej i Parku Etnograficznego w Kolbuszowej.

Podsumowując Konferencję, prof. I. Arabas podziękowała współorganizatorom, przewodniczącym sesji, prelegentom i wszystkim uczestnikom za udział, dyskusje i merytoryczny wkład w to interdyscyplinarne międzynarodowe spotkanie. Podkreśliła wielką pracę organizacyjną, jaką wziął na siebie Robert Księżopolski, który czuwał nad przygotowaniem wydarzenia we współpracy z Partnerami oraz całością spraw organizacyjno-technicznych. Ostatnie słowo należało właśnie do niego i – żegnając wszystkich obecnych – podziękował za owocny wysiłek członkom Komitetu Naukowego Konferencji oraz zaprosił na czwartą już edycję Konferencji, która odbędzie się w dniach 23–25 maja 2025 r. w Ciechanowcu i Warszawie.